

gyülő-rakódó gépies szokások akadályoznak meg bennünket leginkább abban, hogy ihazi és tulajdonképpeni énünket kifejezhessük. Zárójelben érdemes itt megjegyeznünk, hogy Ibsentől Borgenig, sőt a mai fiatal norvég írókig mennyire egységsen tipikus vonása a norvég irodalomnak az individuum lehetőségeinek kereséskutatása, a „valósítsd meg önmagad” szubjektív pusztulátumának vonzása! Borgen szerint az emberi lélek állandóan változó-alakuló valami, s mindegyikünkben több egyéniség több szeélyiség megvalósításának a lehetősége is megvan, melyek a körülmények hatására fejlődnek ki, vagy éppen sorvadnak el bennünk. A gyermekkorban mindegyikünkénél kimutathatóak még ezek a lehetőségek. Csak később uralkodik el rajtunk és bennünk a megszokás olyan mértékben, hogy ezzel lehetőségeink felhasználása, énkünk megvalósítása is abbamarad lassacskán. – Az e fajta gondolkozásmód többek között kitünő és mélyre hatoló gyermeknovellák alkotására tette Borgent igen alkalmassá, melyeknek friss életélményü kis hősei elszántan lázadnak a felnőttek világának képmutatása, betokosodottsága ellen.

Tévednénk azonban, ha mindebből arra következtetnénk, hogy Johan Borgen valamifajta száraz, filozófágitó író, akinek művei saját monológjaival vannak tele. Ennek éppen az ellenkezője igaz: művei, minden külső írói tálalás és „megmagyarázás” nélkül, párbeszédéből és cselekményleírásokból állanak.

Borgen igen szerencsésen és már nagyon korán talált rá arra az írói formára is, amely a legmaradéktalanabban mutatkozott alkalmasnak mondanivalójának kifejezésére. Ez a műfaj a novella volt, s ennek az évek folyamán olyan mesteri művelőjévé vált, hogy az Északi Díjat is kifejezetten ennek elismeréséül kapta. Novelláiban nagyszerűen ötvözte egybe a dráma, a regény, a vers és az esszé tulajdonjegyeit, s ezzel egyfajta sajátos és saját „borgeni” műfajt teremtett magának, melynek drámaián sűrített, terjedelemben leszűkített-összetömörített keretei egyedülállóan cselekményesség és feszülttét tették írásait. Ez a forma egyuttal kitünően megfelelt annak a célnak is, hogy hőseinek belső lelki életét ujszerűen és mélyreszántóan tudja feltárni, s méghozzá írói monológok-magyarázatok betűzdelése nélkül, pusztán a cselekmény sodrásán és hősök párbeszédein keresztül. – Novelláinak eme drámai feszessége és sűrítettsége ellen csak költői hófoku, szép és lírai tájleírások beiktatásával „vét” – írásainak azonban ez is inkább előnyére szolgál, mint hátrányára, amint Knut Hamsun vagy Turgenyev prózájában is történik.

Szabad Európa Rádió

1967.

Sulyok Vince :

Száz éves a „Peer Gynt”

Több szerencses nepnek és irodalomnak akad egy-egy olyan főműve, központi nagy alkotása, mely mágnesez erőpontként sűríti magába az illető irodalom legjellemzőbb vonásait, mintegy összegzi azt, s egyuttal csúcsként fölébe is magaslik, kinő nemzeti ruházatából, általános-emberi érvényt nyer. Divina Coedianak, Hamletnak, Faustnak hívják ezeket a mesterműveket. Boldog irodalmak boldog és ritka pillanatainak szülöttei.

Még ritkábban esik meg, hogy kis nép irodalma hoz létre ilyen alkotást. A norvég irodalom számára 1867 nyara: Ibsen Peer Gyntje jelentette ezt a csodálatos pillanatot. Könyvalakban 1867 novemberében jelent meg a verses dráma Koppenhágában, a kézirat viszont Itáliában készült: Rómában, Ischia szigeten és Sorrentóban, a déli egek nyájassága alatt, a tyrrheni tenger fényözönében. Odamenekült ugyanis csalódottan és elkeseredetten a harmincas éveinek végére ért, de elismerésben oly igen szűkösön részesült drámairól. Eddigi írói útjainak vereségek voltak a mérföldkövei. Egyik darabja a másik után bukott meg Bergen és Krisztília szinpadain. A kor irodalmárai közönyösen nézték erőfeszítéseit, nem hittek benne, nem vártak tőle jelentős teljesítményeket. Pedig fiatalkorának, pályakezdésének drámai próbálkozásai után már olyan igazi alkotások is

kikerültek műhelyéből, mint a 1862-ben a Szerelem komédiája, 1863-ban pedig a Trónkövetelők. A kritika azonban vakon ment el a megtett fejlődés mellett, s felületességében nem ismerte fel e két dráma immár vitathatlan, időtálló értékeit.

Úgy tűnik, mintha ezekkel egyedül Ibsen lett volna csupán tisztában. A megérdemelt siker elmaradása, meg a velejáró anyagi problémák, sőt nyomo, végsőkig elkeserítették, s egyuttal meggyűlöltették vele hazáját is, mely éhezni hagyta őt akkor, amikor a nálánál négy évvel fiatalabb s páratlan költői sikereit egymásra halmozó Björnsonnak – évjáradékot szavazott meg.

De más dolog is hozzájárult ahhoz, hogy megvetés ébredjen benne Norvégia iránt: 1864-ben – az előzetes nagyhangú ígéretek ellenére is – óvatosan félrehúzódva nézte csak az ország (Svédországgal egyetemben), hogy a poroszok és osztrákok egyesült hadai leigázzák Dániát, s megfosszák Scheswig-Holsteintől.

Nem titkolt haraggal és keserűséggel hagyta el hát Norvégiát 1864 áprilisában. S teljes huszonhét esztendő kellett ahhoz, míg annyira enyhült megvetése, hogy elszánta magát a hazatérésre.

Úgy látszik viszont, hogy távozásával szinte egy csapásra sikerült meggyőznie írói értékei irányában eladdig olyannyira közönyös és szkeptikus honfitársait tévedésükről. Két esztendőre rá, hogy elment, már megajánlotta neki is a norvég parlament az évjáradékot, a „költői díjat”, mely anyagi gondjaitól véglegesen és egész életére szólóan megszabadította. Igaz persze, hogy ehhez olyan meggyőző erejű költői életjelt adott magáról Rómából, mint a Brand!

Nagy elégtétel lehetett mindenképpen számára a hirtelen hazai légkörváltozás, melyről oly árulkodóan tanuskodott az írói évjáradék is. De sértett büszkességében oly módon nyugtázta ezt, hogy vele csak újabb hálalkodásra kötelezte honfitársait: néhány hónapos munkával, csodálatot érdemlő erőfeszítéssel végbevitte legszebb művét, s köszönőlevélként a Peer Gynt kéziratát küldte el Északra...

Ibsen teljesítménye már csak abból a szempontból is rendkívüli volt, hogy alig egy esztendő leforgása alatt hozta létre a Brandot és a Peer Gyntot, ezt a két egymást kiegészítő, de egymástól homlokegyenest különböző világlátást kifejező verses drámát, melyek nem csak életművében, de az egész norvég irodalmon belül is külön fejezetet jelentenek. Rokonná őket paradox módon az teszi, hogy a legteljesebb mértékben különböznek egymástól gondolati-eszmei síkon. Brand fanatikus, könyörtelen követelményekkel fellépő, minden kompromisszumot elutasító, szinte kegyetlen papi szigorával Ibsen a fiatal és semmittevő, lustaságra, lóditásra, kalandra hajlamos Peert állítja szembe. – Ugyanakkor mindkét dráma meglepő mértékben (habár szintén egészen különböző módokon!) norvég is, sőt legnorvégabb minden művei között, annak ellenére, hogy a fölnevelő földtől kétezer kilométer távolságban születtek, sőt annak ellenére is, hogy Ibsen sötét haraggal és megvetéssel a szívében hagyta oda a norvég világot alig két-három évvel korábban.

A szülőháza azonban, mondáival, meséivel, költészetével, leglélegzetelállítóan szép s olykor ijesztően vad tájaival, népével, népének erényeivel, hibáival és gondjaival visszatartathatatlannal vele ment gyűlölködő fiaival, agyának, szívének, lelkének levethetetlen, letagadhatatlan részeként.

Ezek folytán lett a Peer Gynt (de más vonatkozásban sokban a Brand is) egyrészt a személyes, individuális, másrészt a nemzeti önismeret drámájává. Személyes síkon a „légy önmagad”, „valósítsd meg önmagad” kiergegardiasan hangzó posztulatumához érkezett el vele és benne Ibsen: ha elmulasztjuk igazi önmagunk, valódi énünk megvalósítását, csak a hagyományhoz fogunk hasonlítani, amelyről Peer Gynt egymás után választja le a rétegeket, migcsak az el nem fogy anélkül, hogy belső magot tartalmazott volna, aki önmaga megvalósítása helyett megalkuszik, arra az út végén a nagy Gombonto kanala vár... – Nemzeti síkon viszont Peer Gynt tagadhatatlannal az átlag-norvég perszifikációjaként jelent meg, nem utolsó sorban, ami jellemhibáit illeti, melyekre éppen az alapos eltúlzásokkal hívja hívja fel Ibsen nyomatékosan a figyelmünket. Az a tény, hogy Peer Gynt valódi, hús-vér mód létezett személyre(vagy inkább: személyekre) is visszavezethető, csak erősíti a megállapítás érvényét.

Ibsen elsődleges forrásműve a Peer Gynt megírásához Asbjörnson híres norvég népmesegyűjtőmunkája volt, még hozzá a gyűjtőmunkának nem pusztán azok az epizódjai, melyeket ténylegesen Peer Gynt alakjaival kapcsolatban említ Asbjörnson – vagyis más szóval Ibsen tudatosan növelte Peert sokoldalubb mondái alakká, népi hőssé, mint amilyennek őt a szájhagyomány ismerte. Másik fontos forrása Ibsennek a saját 1862-es gudbrandsdali mondái lehetett, melynek során bizonyára gyakran hallotta a Peer Gynttről közszájon forgó történeteket. Peer Gynt, mint történelmileg is létezett személy, föltehetőleg a Haagaatanyán 1775 táján elhalálozott Peder (azaz: Peer) Olsennel azonos, a család nevéként régi dokumentumokban többször említődik mindenestre a Gynthe, illetve a Gunter névforma. Kétségtelenül őt jelöli ki a népi emlékezet is.

A norvég népi mondakor anyagának fölhasználása mellett a dráma környezetleírásai és tájai is(kivéve természetesen az egyiptomi jeleneteket) félreismerhetetlenül norvégok.

Úgy tűnik tehát, hogy minden a helyén volt olyan nemzeties-népies irodalmi alkotás megszületéséhez, amelyet kizárólagosan csak a norvégok (avagy legjobb esetben még a svédek és a dánok) érthettek és élvezhettek volna. Ibsen költői

ereje és zsenialitása azonban sikerrel emelte meg a drámát az általános emberi koroktól független magaslatára. Ibsen ott lett a legerősebb, ahol a legkorábbi maradt témában, forrásokban, nyelvben egyaránt.

Mint ahogy Bartók is azzal magaslott föl leginkább, hogy a néplélek legfeneketelebb mélységeibe szállt alá, s azzal lett a legmodernebb, legerősebb, hogy a legősibb hagyományokhoz nyúlt vissza.

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

The following writings are presented in this column:

- ✚ Vince Sulyok: *Björneboe: "Birdfriends"*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Plans of the Göteborg Opera House*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Œuvre of Naum Gabo*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Pirandello's "Six Roles Are Waiting for Author" Directed by Ingmar Bergman*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Bergen International Festival*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *North Committee — North Prize: Johan Borgen*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *"Peer Gynt" Is 100 Years Old*. (Broadcasted by Radio Free Europe in 1967).

A Szerkesztőség itt mond köszönetet Majorné Farkas Anikónak ezen rovat technikai elkészítéséért.